

การศึกษาความหมายทางวัฒนธรรมจากตำนานการสถาปนาอาณาจักรฟูนัน

ถางซู่หยาง*

อู๋เซิ่งหยาง**¹

มหาวิทยาลัยภาษาและการค้าต่างประเทศกวางตุ้ง

บทคัดย่อ

จากการศึกษาตำนานการสถาปนาอาณาจักรฟูนันด้วยทฤษฎีมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา เราสามารถมองเห็นความหมายทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งมาก 3 ประการ ประการที่ 1 รากฐานวัฒนธรรมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นวัฒนธรรมสังคมาอำนาจฝ่ายมารดา ประการที่ 2 ลักษณะการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอินเดียโบราณเป็นแบบเสริมซึ่งกันและกันไม่มีฝ่ายไหนเป็นหลักหรือเป็นรอง ประการที่ 3 สภาพการรับเอาวัฒนธรรมอินเดียโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นการเลือกรับตามความต้องการของตน อนึ่งตำนานเรื่องนี้ยังชี้ให้เห็นถึงรูปแบบการพัฒนาของวัฒนธรรมประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กล่าวคือหลังจากวัฒนธรรมท้องถิ่นเลือกรับวัฒนธรรมที่แพร่เข้ามาจากภายนอกแล้วผ่านการผสมกลมกลืนกันเป็นระยะเวลายาวนานจนในที่สุดได้วิวัฒนาการกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะพิเศษสืบทอดต่อมา

คำสำคัญ : ฟูนัน, ตำนาน, การสถาปนาอาณาจักร, ความหมายเชิงวัฒนธรรม,
ทฤษฎีมานุษยวิทยา, คติชนวิทยา

¹ บทความนี้เป็นผลงานวิจัยส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การสืบทอดของวัฒนธรรมขอม” ของมหาวิทยาลัยภาษาและการค้าต่างประเทศกวางตุ้ง หมายเลขโครงการวิจัย GWTP-LH-2014-07

* ถางซู่หยาง (唐旭阳) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยภาษาและการค้าต่างประเทศกวางตุ้ง

** อู๋เซิ่งหยาง (吴圣杨) ศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยภาษาและการค้าต่างประเทศกวางตุ้ง

บทนำ

พูนันเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองอยู่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่1-7ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง หนังสือจีนโบราณหลายเล่มได้กล่าวถึงตำนานการสถาปนาอาณาจักรพูนัน อาทิ อู๋สี่อว่ยกั๋วอจ้วน (吴时外国传) จินชู่ (晋书) เหลียงชู่ (梁书) และท่ายผิงยู่หลัน (太平御览) เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วได้ใจความสำคัญของตำนานกล่าวคือ สมัยโบราณในอินเดียมีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อฮุนเถียน (混填) คือนหนึ่งเทพเจ้าเข้าฝันและมอบธนูคันหนึ่งให้พร้อมทั้งชี้แนะให้เดินทางโดยเรือข้ามทะเลไปอาณาจักรพูนัน ฮุนเถียนตื่นขึ้นมาเห็นมีธนูจริงๆ จึงทำตามคำชี้แนะของเทพเจ้า แต่เมื่อมาถึงเขตพูนันพระนางหลิวเหย่ (柳叶) ประมุขของชาวพื้นเมืองนำกองทัพมาสู้รบขับไล่ ในที่สุดฮุนเถียนชนะการรบและได้หลิวเหย่เป็นมเหสี ต่อมาฮุนเถียน สถาปนาเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรพูนัน เรื่องเหล่านี้ในอินเดียก็มีแต่จะมีลักษณะการเล่าแบบอินเดีย กล่าวคือพราหมณ์คนหนึ่งชื่อโกญฉัญญะ พราหมณ์ผู้นี้ได้แต่งงานกับพระธิดาของพญานาคซึ่งมีชื่อว่านางโสมมาแล้วสถาปนาอาณาจักรพูนันขึ้น ตำนานนี้ได้เล่าสืบต่อกันมา เมื่ออาณาจักรเจนละ (ศตวรรษที่6-15) ยึดครองอาณาจักรพูนันแล้วได้สืบทอดตำนานนี้และถือเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์อาณาจักรเจนละตามทฤษฎีมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา

การศึกษาด้านานมีความหมายเชิงประวัติศาสตร์ ศาสตราจารย์หวังลี่ซิน (王立新) กล่าวว่าตำนานมีลักษณะเด่นอย่างหนึ่งคือ ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือจินตนาการขึ้นมาในสมัยโบราณมาอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน² ศาสตราจารย์เหียนเซ่าต้ง (严绍溟) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นเห็นว่านักศึกษาทางวรรณคดีและวัฒนธรรมต้องรู้จักวิธีการศึกษาอย่างหนึ่งคือ สืบหาความจริงของเรื่องเล่าในบริบทของวัฒนธรรมหลากหลาย โดยศึกษาและเข้าใจความหมายขององค์ประกอบภายใน ก่อนค้นพบคุณค่าและความหมายลึกลับทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่แล้วค่อยศึกษาเรื่องเล่าโดยรวม จะช่วยให้เห็นถึงบทบาทและความหมายของเรื่องเล่ารอบด้าน³ ศาสตราจารย์เหียนเซ่าต้ง ได้ทำการศึกษาความหมายเชิงวัฒนธรรมของตำนานการกำเนิดของญี่ปุ่นด้วยวิธีนี้ พบว่าตำนานการกำเนิดของญี่ปุ่นได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเชิงปรัชญาการพัฒนาทางความคิดของคนญี่ปุ่นและความสามารถของคนญี่ปุ่นในการรับเอาวัฒนธรรมต่างประเทศ ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์การติดต่อระหว่างอินเดียโบราณและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁴ เนื่องจากการหาหลักฐานทางโบราณคดีก่อนสมัยประวัติศาสตร์ยากมากจึงมีนักวิจัยบางคนเสนอว่า ควรให้ความสำคัญแก่ตำนานการสถาปนาอาณาจักรพูนันโดยเห็นว่า ตำนานนี้มีความหมายอย่างยิ่งในด้านการศึกษาสังคมอินโดจีนก่อนยุคประวัติศาสตร์ไม่ควรมองข้ามไปหรือมองว่าเป็นเรื่องตลกไร้สาระ⁴ แต่จนถึงปัจจุบันผู้ศึกษายังไม่พบมีงานวิจัยใดๆ เกี่ยวกับการศึกษาด้านานนี้จากแง่มุมมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา จากการศึกษาค้นคว้าผู้ศึกษาเห็นว่าตำนานนี้มีความหมายลึกซึ้งมาก เพราะอาณาจักรพูนันเคยมีอิทธิพลในภูมิภาคอินโดจีนซึ่งครอบคลุมพื้นที่กัมพูชาไทยลาวและเวียดนามบางส่วน ซึ่งต่อมาพื้นที่ดังกล่าว

กลายเป็นพื้นที่ที่การนับถือ พราหมณ์ พุทธผสมผสานกับศาสนาดั้งเดิมของชนพื้นเมือง จากการศึกษาดำเนินเรื่องนี้เราสามารถมองเห็นรากฐานและร่องรอยทางวัฒนธรรมของภูมิภาคนี้ เป็นพื้นที่สำคัญในการติดต่อระหว่างภูมิภาคนี้กับอินเดียโบราณ นอกจากนี้ ดำเนินการสถาปนาอาณาจักรฟูนันยังช่วยสะท้อนรูปแบบการพัฒนาของวัฒนธรรมประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นอย่างน้อย 3 เรื่องหลักดังต่อไปนี้

1. การสะท้อนรากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะผู้หญิงเป็นใหญ่

ตำนานการสถาปนาอาณาจักรฟูนันสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบสังคมอินโดจีนในสมัยโบราณกล่าวคือในยุคบรรพกาลเป็นสิ่งคมอำนาจฝ่ายมารดาไม่ว่าภายในบ้านหรือในสังคม ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในด้านความคิดความเชื่อ สะท้อนถึงอำนาจของเพศหญิงเช่น ร่องรอยดังกล่าวปรากฏให้เห็นในตำนานการสถาปนาฯ ซึ่งสะท้อนรูปแบบสังคมอำนาจฝ่ายมารดาผ่านขบประเพณีการแต่งงาน ที่อาณาจักรฟูนันเมื่อชายหญิงแต่งงานกันแล้วผู้ชายไปอาศัยบ้านผู้หญิง เมื่อสิ้นเดือนเดินทางจากบ้านเกิดมาถึงอาณาจักรของหลิวเหย่ หลังแต่งงานกับหลิวเหย่แล้วฝ่ายชายไม่ได้พาหลิวเหย่กลับบ้านแต่ยังคงอยู่ที่ดินแดนฝ่ายหญิง ร่วมปกครองอาณาจักรฟูนัน เรื่องเล่าในตำนานเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงประเพณีการแต่งงานของสังคมที่สืบเชื้อสายทางแม่ตามประเพณีนี้ ดั้งเดิม หลังแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิง ประเพณีแบบนี้ไม่เพียงแต่แพร่หลายในภูมิภาคอินโดจีนแต่ยังพบขบแบบนั้นในยุโรปโบราณ

Marija Gimbutas นักวิชาการอเมริกันที่ศึกษาความเชื่อเรื่องเทพีในยุโรปโบราณได้กล่าวไว้ในหนังสือ THE LIVING GOODESSES ของเขาว่า ในวัฒนธรรมอินเดียน-ยุโรปสมัยไมซีเนียนและสมัยกรีกตอนปลายเรามักเห็นภาพการสมรสอันศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังหรือจากงานศิลปะการแกะสลัก หลักใหญ่ใจความคือ เจ้าบ่าวนั่งเรือข้ามน้ำข้ามทะเลไปเข้าร่วมพิธีสมรสกับหญิงสาวในศาลเทพีของเมืองฝ่ายหญิง แต่จะหาหลักฐานที่เจ้าสาวออกจากบ้านไปอยู่บ้านสามีไม่ได้⁶ ในวรรณคดีเวลส์และไอร์แลนด์มีนิยายปรัมปราจำนวนไม่น้อยที่มีเนื้อเรื่องคล้ายกันดังนี้ ผู้ชายคนหนึ่งซึ่งมีรูปลักษณะเหมือนวีรบุรุษกรีกโบราณเดินทางออกจากบ้านและต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคชีวิตมากมายเพื่อตามหาหญิงสาวผู้สืบตระกูลคนหนึ่ง ภายหลังจากแต่งงานกับหญิงสาวคนนั้นแล้วได้ปกครองดินแดนของฝ่ายหญิงด้วยกัน⁶ นักวิชาการจีนที่ได้ศึกษาประเพณีผู้ชายย้ายไปอยู่บ้านของภรรยาหลังการแต่งงานโดยใช้ทฤษฎีคติชนวิทยาและมุมมองวัฒนธรรมเรื่องเพศมีความเห็นตรงกันว่า ประเพณีผู้ชายอยู่บ้านของภรรยาหลังการแต่งงานเป็นรูปแบบการแต่งงานของสังคมอำนาจฝ่ายมารดาในยุคดึกดำบรรพ์ที่ยังคงหลงเหลืออยู่⁷ เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ Marija Gimbutas ที่ได้เผยให้เห็นถึงสังคมอำนาจฝ่ายมารดาแบบดั้งเดิมในสมัยก่อนคริสเตียนของยุโรปเรื่องเล่าการแต่งงานระหว่างฮั่นเถียนกับหลิวเหย่ เป็นการสะท้อนประเพณีเพศชายอาศัยที่บ้านภรรยาหลังแต่งงานซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะโดดเด่นที่สุดของสังคมอำนาจฝ่ายมารดาแบบดั้งเดิมในพื้นที่อินโดจีน

เราสามารถหาหลักฐานได้จาก หนังสือจีนโบราณและประเพณีท้องถิ่นในชนบทของอินโดจีนในปัจจุบันด้วยในการยืนยันว่า ในพื้นที่แถบนี้ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในชีวิตสมรสในสมัยโบราณ ประเพณีการสูขอในพื้นที่อินโดจีนคือ ฝ่ายหญิงมักจะเป็นฝ่ายสูขอ สังคมให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงมากกว่าผู้ชายในหนังสือหนานฉี (南齐书) ได้กล่าวถึงประเพณีการแต่งงานของเมืองหลินอี้ที่ตั้งอยู่ภาคกลางและภาคใต้ของเวียดนามว่า ฐานะทางสังคมหญิงสูงชายต่ำก่อนแต่งงานผู้หญิงเป็นฝ่ายเชิญแม่สื่อไปสูขอผู้ชายหนังสือเหลียงชู (梁书) ได้บันทึกสภาพการแต่งงานของหลินอี้คล้ายกันไว้ว่าพิธีการแต่งงานต้องจัดในเดือนสิงหาคม ก่อนแต่งงานหญิงเป็นฝ่ายสูขอชายฐานะทางสังคมชายต่ำหญิงสูง ในหนังสือจิ้นชู (晋书) กล่าวว่าพื้นที่พุนันมีประเพณีการทำศพและประเพณีการแต่งงานคล้ายคลึงกับของเมืองหลินอี้ ศาสตราจารย์ต้วนลี่เซิง (段立生) เห็นว่า ถ้ามองโดยภาพรวมประเพณีการแต่งงานของพุนันและของเมืองหลินอี้ส่วนใหญ่มีสภาพคล้ายกัน⁹ แสดงว่าในพื้นที่บริเวณพุนันผู้หญิงมีฐานะและบทบาทสำคัญเช่นกันก่อนแต่งงาน ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายสูขอ หลังแต่งงานฝ่ายชายจะต้องย้ายไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิงใช้ชีวิตอยู่ใต้ชายคาครอบครัวใหญ่ของฝ่ายหญิงหลายปี แล้วค่อยปลูกบ้านใหม่ของตน ถ้าจำเป็นหรือมีความสามารถโดยทั่วไปแล้วครอบครัวบุตรสาวคนสุดท้ายต้องมีหน้าที่ดูแลชีวิตบั้นปลายของบิดามารดาและสืบมรดกต่อจากครอบครัว ต่อมาเนื่องจากสังคมอำนาจฝ่ายมารดาค่อยๆ พัฒนาเป็นสังคมอำนาจ ฝ่ายบิดาสภาพเดิมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันผู้ชายเป็นฝ่ายสูขอผู้หญิงมีมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะที่เมืองใหญ่ๆ และเมื่อแต่งงานแล้วสามีภรรยาจะอยู่บ้านของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงหรือแยกจากพ่อแม่ ทั้งสองฝ่ายออกมาอยู่เองก็ได้ไม่จำเป็นต้องยึดถือประเพณีเก่าอย่างตายตัว ชาวเมืองที่มีบ้านอยู่ที่ต่างจังหวัดยังมีความอิสระแต่ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากความเจริญยังคงยึดถือประเพณีดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด อาทิ ในประเทศกัมพูชายังคงยึดถือประเพณีผู้หญิงสูขอผู้ชายและฝ่ายชายจะต้องอยู่บ้านของฝ่ายหญิงหลังแต่งงาน¹⁰ ในชนบทของภาคเหนือและภาคอีสานบางแห่งของประเทศไทยก็ยังคงยึดถือประเพณีเดิมเช่นกัน กงเฮ่าจูน (龚浩群) นักวิชาการจีนได้ทำการวิจัยภาคสนามที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในอยุธยาพบว่า หมู่บ้านนั้นยังคงปฏิบัติตามประเพณีดังกล่าวคือ ฝ่ายชายอาศัยบ้านของฝ่ายหญิงหลังแต่งงานการแผ่ขยายตระกูลจะนับทางสายแม่¹⁰อย่างไรก็ตามปัจจุบันไม่ค่อยเคร่งครัดเรื่องระยะเวลาที่ฝ่ายชายต้องอาศัยอยู่ในบ้านฝ่ายหญิงนานเท่าไรมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

ย้อนกลับไปที่ตำนานการสถาปนาฯ กล่าวว่าพอฮุ้นเถียนมาถึงพุนัน หลิวเหยี่ได้นำกองทัพออกมาสู้รบด้วยตนเองสะท้อนให้เห็นบทบาทการนำของเพศหญิงอยู่ในศูนย์กลางทางอำนาจของสังคมซึ่งเป็นจิตสำนึกของคนในสังคมหญิงเป็นใหญ่หนังสือโบราณของจีนมีการบันทึกเป็นหลักฐาน เช่น หนังสือหยิงเหย้าเซิงหลัน (瀛涯胜览) ของหมาฮวน (马欢) จดไว้ว่าผู้หญิงเป็นคนดูแลและรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่พระมหากษัตริย์รองลงมาจนถึงประชาชนทั่วไปไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพิจารณาตัดสินคดีหรือเรื่องการค้าขายน้อยใหญ่ ล้วนขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของภรรยาในบันทึกประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงชื่อหมิงสือ (明史) ฉบับที่ 324 มีการบันทึกเกี่ยวกับประเทศสยามไว้ว่า ไม่ว่าในราชสำนักหรือในครอบครัวคนธรรมดาสามัญทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับ

การตัดสินใจของผู้หญิงบทบาทและอำนาจของผู้หญิงอยู่เหนือผู้ชาย หลักฐานข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยก่อนราชวงศ์หมิงผู้หญิงมีความสำคัญยิ่งกว่าผู้ชายไม่ว่าในบ้านหรือในสังคมอำนาจรัฐแท้จริงอยู่ในมือของพระมเหสี ชื่ออาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือโบราณของจีนสมัยราชวงศ์หยวนและหมิงได้แก่ “ปาไปตีฟู ปาไปต้าเตี้ยน” อาณาจักรภรรยาแปดร้อย อาณาจักรเจ้าหญิง เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันอีกชั้นหนึ่ง

ตำนานในตำนานของอินเดียกล่าวว่ามีหญิงเป็นธิดาของพญานาคเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมในสังคมอำนาจฝ่ายมารดาของอินโดจีนที่นับถือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าที่มีลักษณะเป็นเพศหญิง ความเชื่อดั้งเดิมที่ว่านี้ยังสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ การนับถือผีไม่ว่าในนิทานพื้นบ้านหรือในภาพยนตร์ไทย มีมักจะเป็นเพศหญิงความเชื่อเรื่องแม่เตาไฟ แม่โพสพและพระแม่ธรณี เป็นต้น ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากที่สุด ซึ่งล้วนมีลักษณะเป็นเพศหญิง ส่วนนาคในความเชื่อของคนอินโดจีนโดยเฉพาะในประเทศกัมพูชาเชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษแห่งยุคแรกและเป็นเทพเจ้าเพศหญิงคุ้มครองปกป้องลูกหลานชาวกัมพูชา¹¹

ในประเทศลาวและภาคอีสานของไทยมีตำนานเกี่ยวกับพญานาคมากมาย นักวิชาการไทยได้สรุปลักษณะ 3 ข้อ ของความเชื่อเรื่องนาคกล่าวคือ 1) นาคเป็นสัญลักษณ์ของชนเผ่า 2) นาคเป็นเจ้าที่ที่ควบคุมน้ำ 3) นาคเป็นชุดความเชื่ออย่างหนึ่ง¹² สุจิตต์ วงษ์เทศ เห็นว่านาคมีลักษณะเป็นเพศหญิง¹³ ในประวัติศาสตร์ไทยอิทธิพลของวัฒนธรรมพูนัน-เจนละ เคยครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของไทย โดยเฉพาะภาคอีสานซึ่งโดยทางภูมิศาสตร์แล้วเป็นแหล่งใกล้กับศูนย์กลางวัฒนธรรมขอมโบราณในประเทศกัมพูชา ตำนานเกี่ยวกับนาคถือได้ว่าเป็นตำนานร่วมของคนในอนุภูมิภาคทั้งไทย ลาวและกัมพูชา พระนางหลิวยเป็นพระธิดาของพญานาค ถือว่าเป็นสายพันธุ์จากตระกูลนาค ในส่วนนี้พอสรุปเบื้องต้นได้ว่า พระนางหลิวยในตำนานฯ คือ รูปเคารพของนาคที่คนในสังคมอำนาจฝ่ายมารดาที่นับถือและบูชาขนาดร่วมกันปั้นแต่งและสถาปนาขึ้นมา

2. การสะท้อนการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอินโดจีนกับวัฒนธรรมอินเดียในลักษณะเสริมซึ่งกันและกัน

วัฒนธรรมอินเดียแพร่เข้ามาและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากเป็นความจริงที่ปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ แต่ปัญหาวัฒนธรรมอินเดียหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นฝ่ายไหนมีบทบาทสำคัญมากกว่าต่อการพัฒนาวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นยังไม่มีข้อสรุปที่ลงตัว นักวิชาการที่ได้แสดงความคิดเห็นต่อเรื่องเหล่านี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 มียอร์ชเซเดส เป็นต้น ซึ่งได้แสดงความคิดเห็นในหนังสือ The Indianized States of Southeast Asia ว่าวัฒนธรรมอินเดียมีความสำคัญเป็นหลักส่วนวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นรองและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นภูมิภาคที่มีลักษณะความเป็นอินเดีย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งไม่ได้ตอบปัญหาโดยตรงแต่เน้นหน้าที่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นการรับเอาวัฒนธรรมอินเดียซึ่งมีดี.จี.อี. ฮอลล์. เป็นตัวแทนแสดงความคิดเห็นในหนังสือประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ว่าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รับเอาวัฒนธรรมต่างชาติโดยคัดเลือกและปรับปรุงให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนซึ่งทำได้ดีเยี่ยม ผู้แต่งหนังสือประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ฉบับเคมบริดจ์ยังให้ความสำคัญแก่หน้าที่ของ

วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเห็นว่าในกระบวนการพัฒนาของวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชาวท้องถิ่นไม่ใช่เป็นฝ่ายรอรับอิทธิพลภายนอกอย่างเดียวยกเว้นแต่เป็นฝ่ายที่มีความกระตือรือร้นและมีความคิดของตนในการเลือกรับวัฒนธรรมภายนอก¹⁴

จากการศึกษาความหมายทางวัฒนธรรมของตำนานการสถาปนาอาณาจักรพูนัน เรามองเห็นได้ว่าศาสนาพราหมณ์ที่แพร่เข้ามาจากอินเดียโบราณและวัฒนธรรมดั้งเดิมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผสมผสานกันในลักษณะเสริมซึ่งกันและกันไม่สามารถแยกได้ว่าฝ่ายไหนเป็นหลักฝ่ายไหนเป็นรอง ศาสนาพราหมณ์ที่มาจากอินเดียโบราณต้องการอยู่รอดและตั้งหลักในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นก็มีปัญหาในการพัฒนาเติบโตทั้งสองฝ่ายผสมผสานระหว่างกันเสมือน "การแต่งงาน" ของคนจึงเป็นวิธีที่ดีที่สุดการแต่งงานของคนมีความหมายอันดับแรกคือ เป็นการตอบสนองความต้องการทางสรีรวิทยาเพื่อสืบสานและพัฒนามนุษยชาติ สามีภรรยาทั้งสองเกื้อกูลกัน ไม่มีฝ่ายไหนเป็นหลักหรือเป็นรองแต่เป็นการเสริมซึ่งกันและกัน ขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ หนึ่งอารยธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอารยธรรมของคนชนชั้นสูง ไม่ใช่อารยธรรมของประชาชนทั้งปวง¹⁵

วัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มแพร่กระจายในชนชั้นสูงค่อยๆ แผ่ขยายลงมาสู่ชนชั้นล่างและจากสังคมภายนอกเข้าสู่ครอบครัว ภายในกระบวนการนี้ดำเนินไปอย่างช้าๆ ทุกวันนี้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คนชนชั้นล่างยังเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนมากที่สุดในสังคมและครอบครัวเป็นหน่วยงานพื้นฐานของสังคม ฉะนั้นถึงแม้ว่านับตั้งแต่วัฒนธรรมอินเดีย เช่น ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเริ่มเผยแพร่เข้ามาจนถึงทุกวันนี้เวลาผ่านไปกว่า 2000 ปีแล้ว ในสังคมระดับล่างและครอบครัวของคนทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงรักษาความเชื่อและวัฒนธรรมที่มีลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่นี้มาก ด้วยเหตุนี้หากมองจากแง่มุมรูปแบบการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมทั้งสองอย่างและเส้นทางการแผ่ขยายของอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียจนถึงทุกวันนี้เรายังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าวัฒนธรรมฝ่ายไหนสำคัญกว่า เพียงแต่สรุปได้ตรงนี้ว่าเป็นกระบวนการเสริมเติมเต็มซึ่งกันและกันเท่านั้น

ประการแรก มองจากรูปแบบการผสมผสานลักษณะการเสริมซึ่งกันและกันเป็นรูปแบบพื้นฐานของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับวัฒนธรรมอินเดียโบราณในตำนานการสถาปนาอาณาจักรพูนัน การเจอกันครั้งแรกระหว่างสุ่นเถียนและหลิวเหย่เกิดขึ้นในสนามรบแสดงนัยได้ว่า ในระยะแรกการเผยแพร่ของวัฒนธรรมอินเดียไม่ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่นเนื่องจากมีความขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเมื่อสุ่นเถียนรบชนะหลิวเหย่จึงได้หลิวเหย่เป็นพระมเหสี แสดงว่าต่อมามีวัฒนธรรมทั้งสองยอมรับซึ่งกันและกันและผสมผสานกันในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลิวเหย่เป็นหัวหน้าของกองทัพ สะท้อนให้เห็นว่าช่วงเวลานั้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มเข้าสู่ยุคที่มีสงครามการเมืองของสังคมอำนาจฝ่ายมารดาเริ่มซับซ้อนยิ่งขึ้นเนื่องจากสุ่นเถียนมีอาวุธพิเศษและได้รับชัยชนะแสดงว่าสุ่นเถียนมีความสามารถเหนือหลิวเหย่เพราะฉะนั้นสุ่นเถียนเหมาะที่จะเป็นกษัตริย์มากกว่าในการปกครองบ้านเมืองที่กำลังมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น แต่

การที่ฮั่นเถียนสามารถปักหลักในพื้นที่นี้ได้อย่างมั่นคงยังต้องขึ้นอยู่กับการยอมรับและช่วยเหลือจากพระมเหสีหลิวเหย่ ปัจจุบันในพิธีแต่งงานของประเทศกัมพูชาเจ้าบ่าวต้องจับชายสไบเจ้าสาวเข้าห้องซึ่งมีตำนานที่พัฒนาจากตำนานการสถาปนาฟูนั้นเล่าขานกันว่า เมื่อฮั่นเถียนแต่งงานกับนางหลิวเหย่แล้วไม่สามารถเข้าไปในวังของพญานาคได้น้ำต้องจับหางของนางหลิวเหย่แล้วจึงเข้าสู่โลกได้น้ำได้¹⁶

ดังนั้นฮั่นเถียนสามารถสถาปนาเป็นกษัตริย์และปกครองอาณาจักรฟูนั้นได้ไม่ได้หมายถึงฮั่นเถียนมีอำนาจสูงกว่าหลิวเหย่ และในพื้นที่นี้หากแต่ยังต้องอาศัยความเกื้อหนุนจากหลิวเหย่ด้วย โจวต้ากวน(周达观) นักเดินทางชาวจีนในสมัยราชวงศ์หยวนเข้ามายังอาณาจักรเจนละ (ประเทศกัมพูชา) ในต้นพุทธศตวรรษที่19 ได้แต่งหนังสือบันทึกการเดินทางเจนละ (真腊风土记) ไว้ในหนังสือเล่มนั้นมีการบันทึกเรื่องเล่าเจดีย์ทอง (สันนิษฐานว่าเป็นปราสาทพินามานอากาศ) เรื่องหนึ่งไว้ว่ากษัตริย์ที่มาจากต่างถิ่นต้องขึ้นไปบรรทมที่เจดีย์ทองของพระนครหลวงทุกคืนชาวบ้านล้วนลือกันว่าภายในเจดีย์ทององค์นั้นมีพญานาคเก้าเศียรเป็นเพศหญิง อาศัยอยู่ซึ่งเป็นเจ้าที่ของบ้านเมืองนี้ ทุกคืนพญานาคต้องพบหน้ากษัตริย์ซึ่งเป็นคนมาจากต่างประเทศและร่วมรักกันแม้พระมเหสีหรือนางสนมของกษัตริย์ก็ไม่กล้าเข้าไปหลังเสด็จจรกษัตริย์จึงเสด็จออกมาบรรทมกับพระมเหสีหรือนางสนมของพระองค์ หากคืนไหนพญานาค ไม่ปรากฏตัวกษัตริย์ก็จะสิ้นพระชนม์ หากคืนไหนกษัตริย์ไม่ไปพบกษัตริย์จะตกอยู่ในภาวะอันตราย¹⁷

ตามตำนานการสถาปนาฟูนั้น หลิวเหย่เป็นพระธิดาของพญานาคและฮั่นเถียนเป็นกษัตริย์ส่วนในตำนานเจดีย์ทองแม้ไม่ได้กล่าวว่าพญานาคกับกษัตริย์องค์นี้เป็นหลิวเหย่กับฮั่นเถียนแต่มีประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งที่คล้ายกันและมองข้ามไม่ได้ กล่าวคือกษัตริย์เป็นเพศชายที่มาจากต่างถิ่นและกษัตริย์อยู่ใต้อำนาจของเจ้าของพื้นที่ที่เป็นเพศหญิง ดังนั้นในตำนานการสถาปนาฟูนั้นแม้ชาวต่างถิ่นคือฮั่นเถียนเป็นกษัตริย์แต่ไม่ได้หมายความว่าฮั่นเถียนจะมีอำนาจและฐานะสูงสุด เพียงแต่แสดงว่าฮั่นเถียนมีความสามารถในการบริหารปกครองบ้านเมืองแต่ภายในบ้านยังต้องเคารพให้เกียรติหรือฟังเสียงเจ้าบ้านซึ่งเป็นเพศหญิง ในบรรดาจารึกโบราณในประเทศกัมพูชาพระมเหสีมักได้รับการเคารพนับถือเท่ากับพระราชินีเจ้าหญิงอาจมอบสิทธิในการขึ้นครองราชย์ให้แก่โอรสหรือแก่สวามีได้ ประติมากรรมรูปพระอุมาประทับอยู่เหนือพระเพลาของพระอิศวรเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดในการสะท้อนให้เห็นว่าพระราชากับมเหสีมีฐานะเท่าเทียมกันและได้รับความเคารพนับถือเช่นกัน¹⁸ พระอุมาเป็นชายาของพระอิศวรซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งการสร้างและการทำลายล้าง ในศาสนาพราหมณ์ ประติมากรรมรูปนี้แสดงให้เห็นว่าภายในครอบครัวสามีภรรยาอยู่ด้วยกันแยกออกไม่ได้ สภาพภายในครอบครัวสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมดังนั้นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกและของอินเดียโบราณเกิดขึ้นบนพื้นฐานเสมอภาคและเป็นรูปแบบเสริมซึ่งกันและกัน

ประการที่สอง การแต่งงานระหว่างฮั่นเถียนกับหลิวเหย่ยังสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมอินเดียโบราณส่งอิทธิพลต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเริ่มจากสังคมชนชั้นสูงก่อนแล้วค่อยๆ แผ่ขยายลงสู่ชนชั้นล่างปัจจุบันวัฒนธรรมดั้งเดิมยังมีความเหนียวแน่นมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในสังคมชนชั้นล่างวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นของท้องถิ่นมากที่สุดคือการเคารพ

ผู้หญิงซึ่งเป็นลักษณะวัฒนธรรมที่โดดเด่นที่สุดของสังคมอำนาจฝ่ายมารดา วัฒนธรรมอินเดียโบราณมีบทบาทในการผลักดันการพัฒนาของอารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่าศาสนาพราหมณ์ของอินเดียส่งเสริมวัฒนธรรมบุรุษนิยมแต่เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างสองวัฒนธรรมนั้นเริ่มต้นในรูปแบบเสริมซึ่งกันและกันเสมือนการแต่งงานของสามีภรรยา

ดังนั้นบทบาทสำคัญของผู้หญิงในครอบครัวจึงไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ลูเซียนเอม. แองส์เห็นว่า ยกเว้นความสัมพันธ์อันที่สามีภรรยาการติดต่อสัมพันธ์อื่นๆ ระหว่างคนในสังคมไทยล้วนแล้วแต่อยู่ในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ทั้งสิ้น พ่อแม่เป็นผู้อุปถัมภ์ของลูก พี่ๆ เป็นผู้อุปถัมภ์ของน้อง นายทหารเป็นผู้อุปถัมภ์ของพลทหารและพระเลื้อเมืองเป็นผู้อุปถัมภ์ของพระเจ้าแผ่นดิน คอยปกป้องรักษาอำนาจ ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าความสัมพันธ์ในรูปแบบเช่นนี้มิใช่เป็นแต่เพียงสิ่งที่พูดๆ กันเท่านั้นแต่เป็นเสมือนเสาหลักที่ยึดด้วยเหตุผลอีกอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสังคมไทยไว้ด้วยกัน¹⁹ ความคิดเห็นของลูเซียนเอม. แองส์ที่มีต่อลักษณะโครงสร้างทางสังคมโดยเฉพาะการสรุปความสัมพันธ์ในด้านมนุษยสัมพันธ์ในสังคมไทยนั้นได้รับการยอมรับและอ้างอิงอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ แต่จนถึงปัจจุบันผู้ศึกษายังไม่เคยเห็นมีใครสนใจและศึกษาประเด็นที่ว่านี้ยกเว้นความสัมพันธ์อันที่สามีภรรยาแม่แต่แองส์เองก็ไม่ได้ให้คำชี้แจงเพิ่มเติม ผู้ศึกษาเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาไม่มีลักษณะอุปถัมภ์นั้นก็เพราะในครอบครัวของคนไทยมีภรรยาสองคน นั้นมีบทบาทและฐานะเท่าเทียมกันปัจจุบันแม้ว่าสังคมกำลังพัฒนาไปในทางสังคมอำนาจชายอย่างทุกวันนี้แต่โดยทั่วไปแล้วผู้หญิงยังคงได้รับความเคารพในสังคมมากโดยเฉพาะในครอบครัว

ในด้านศาสนาความเชื่อการผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรมนี้มีลักษณะเสริมซึ่งกันและกัน และยากที่จะกล่าวว่าฝ่ายไหนสำคัญกว่ากันศาสนสถานในพื้นที่พูนัน – เจนละมีจำนวนมากเป็นสถาปัตยกรรมทางศาสนาพราหมณ์แต่เมื่อเราศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกลักษณะสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมก็ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ยกตัวอย่างเช่น รูปพญานาคที่ทำเป็นราวสะพานราวบันไดการแกะสลักนูนต่ำในระเบียงคดหรือส่วนประกอบของหลังคาปราสาทเป็นต้นเป็นตัวแทนของสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม อนึ่งเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจดีย์ทองที่โจวต๋ากวนได้ยื่นมาจากปากชาวบ้านแล้วจดไว้ในหนังสือของเขาสะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ในศตวรรษที่ 13-14 ศาสนาพราหมณ์ดูเหมือนได้รับการนับถือมากจนชนชั้นปกครองมีความนิยมในการสร้างวัดพราหมณ์มากเพื่อบูชาเทพเจ้าสำคัญองค์ใดองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์แต่ระดับความรู้ความเชื่อของชาวบ้านทั่วไปยังคงดำรงความเชื่อดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไปตามไปทั้งหมดตามความคิดของชาวบ้านทั่วไปภายในเจดีย์ทองมีพญานาคอาศัยอยู่แทนที่จะเข้าใจว่าเป็นที่ประดิษฐานศิวลึงค์หรือประติมากรรมรูปเทพเจ้าต่างๆ

ในศาสนาพราหมณ์จึงกล่าวได้ว่าแม้ว่าศาสนาพราหมณ์ได้เผยแพร่เข้ามาในภูมิภาคนี้กว่าพันปีแล้ว แต่ความเชื่อดั้งเดิมเช่นการบูชาพญานาคยังคงเหนียวแน่นมาก ความเหลื่อมล้ำทางความรู้เกี่ยวกับความเชื่อระหว่างชนชั้นสูงและชนชั้นล่างสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการแผ่อิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียโบราณจากชนชั้นสูงลงไปสู่ชนชั้นล่างนั้นเป็นไปอย่างเชื่องช้าความเชื่อของ

คนทั่วไปยังคงเป็นแบบดั้งเดิมมากกว่าเพราะฉะนั้นจนถึงทุกวันนี้เรายังไม่สามารถสรุปได้ว่าในวัฒนธรรมแบบผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอินเดียโบราณและของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นฝ่ายไหนเป็นหลักฝ่ายไหนเป็นรอง

ภาพที่ 1 รูปปั้นของพระนางหลิวยะในประเศกัมพูชา ภาพที่ 2 รูปพระอุมาประทับอยู่เหนือพระเพลาของพระอิศวร

3. การสะท้อนการเลือกรับเอาวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อวัฒนธรรมอินเดียโบราณแผ่เข้ามาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้รับเอาทั้งหมดหากแต่เลือกรับส่วนที่ตนเองต้องการความคิดเรื่องระบบวรรณะเป็นความคิดหลักของวัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์ตามคำกล่าวของพราหมณ์อินเดียโบราณพวกพราหมณ์เกิดจากปากของพระพรหม วรรณะกษัตริย์เกิดจากแขนของพระพรหม วรรณะแพศย์เกิดจากขาของพระพรหม ส่วนวรรณะศูทรเกิดจากเท้าของพระพรหม ระบบวรรณะเป็นระบบการจัดการทางสังคม ศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นระบบสังคมชนชั้นในนั้น กำหนดให้พราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุด ดังนั้นพราหมณ์จึงมีฐานะทางสังคมสูงสุดรองลงมาคือวรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์และวรรณะศูทรตามลำดับเพื่อที่จะรักษาอำนาจและตำแหน่งของวรรณะชั้นสูงกฎหมายอินเดียโบราณจึงเน้นย้ำให้ชาวอินเดียแต่งงานภายในวรรณะเดียวกันห้ามไม่ให้แต่งงานข้ามวรรณะดังเช่นในประมวลกฎหมาย

Gaudamo ระบุว่าผู้ชายต้องแต่งงานกับหญิงสาวในวรรณะเดียวกัน²⁰ แต่ความคิดที่ว่าพราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุดและการแต่งงานกับคนในวรรณะเดียวกันซึ่งเป็นความคิดสำคัญของระบบวรรณะนั้นไม่ได้ถูกยึดมาใช้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดตำนานการสถาปนาพุนั้นมีการสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วสู่เนติเยนเป็นพราหมณ์ส่วนหลิวยะเป็นกษัตริย์อยู่ในวรรณะกษัตริย์สองคนแต่งงานกันโดยข้ามวรรณะเมื่อแต่งงานแล้วสู่เนติเยนเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรวรรณะ

เปลี่ยนไปโดยปริยาย ยอรัชเชเดส กล่าวในหนังสือเมืองพระนครนครวัดนครธมไว้ว่าชนชั้นสูงที่เป็นผู้ปกครองโดยเฉพาะในตอนต้นของการตั้งอาณาจักรน่าจะเป็นไปได้มากกว่าส่วนใหญ่มักจะมีเชื้อสายฮินดู แต่จากการศึกษาถึงพระนามของพระราชินีและบรรดาเชื้อพระวงศ์แสดงให้เห็นว่าคงได้มีการแต่งงานร่วมกันมาตั้งแต่เริ่มต้นแล้วและแสดงให้เห็นว่าความเข้มงวดในระบบวรรณะของฮินดูได้ผ่อนคลายลงในดินแดนที่ห่างไกลนอกอินเดียแล้วในเวลาไม่นาน²¹

สมัยโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชั้นสูงสุดคือกษัตริย์และกลุ่มราชวงศ์ ส่วนพราหมณ์มีบทบาทในการช่วยบริหารกิจการบ้านเมือง มีฐานะรองลงมาจากชนชั้นกษัตริย์และกลุ่มราชวงศ์ พราหมณ์เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ค่อนข้างสูงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้รับความเคารพนับถือจากคนทั่วไป ดังข้อความที่บันทึกไว้ในหนังสือบันทึกการเดินทางเจินละ (真腊风土记) ของโจวต้ากวนกล่าวว่าหญิงสาวในบ้านคนรวยเมื่อมีอายุ 7 ถึง 9 ขวบและพวกในบ้านคนจนเมื่อมีอายุ 11 ขวบเป็นอย่างช้าจะเข้าพิธีเจ็นถ่าน (คำว่าเจ็นถ่าน 阵毯 เป็นคำยืมจากภาษาเจินละในสมัยนั้นจนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีการตกลงกันในวงวิชาการจีนว่าถอดเสียงมาจากภาษาท้องถิ่นคำไหน) ซึ่งเป็นพิธีเบิกพรหมจารีโดยมีพราหมณ์เป็นประธาน

ในหนังสือตงซีหยางเช่า (东西洋考) ของจิ้งเซี่ย (张燮) สมัยราชวงศ์หมิงบันทึกไว้ในพิธีเบิกพรหมจารีของหญิงสาวในพื้นที่เจินละพราหมณ์เอาเลือดจากเยื่อพรหมจารีของหญิงสาวและเจิมที่หน้าผากของผู้ชายเพื่อเป็นสิริมงคล²² พราหมณ์เป็นประธานของพิธีแสดงว่าพราหมณ์เป็นกลุ่มคนที่ได้รับการนับถือจากชาวบ้านธรรมดา พราหมณ์ที่มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษหลายคนได้รับตำแหน่งสำคัญทางราชการ บางคนเป็นถึงราชบุโรหิตได้รับการเคารพยกย่องและได้รับสมบัตินาคาจากพระมหากษัตริย์ กระทั่งเสกสมรสกับหญิงสาวเชื้อพระวงศ์ พระเจ้ายโควรมันที่ 1 มีพราหมณ์ วาม-คิเวซึ่งเคยเล่าเรียนความรู้มาจากสานุศิษย์ของนักปรัชญาชาวอินเดียชื่อ คังกรจารย์เป็นพระอาจารย์ตั้งแต่สมัยยังทรงพระเยาว์อยู่²³ พราหมณ์ทิวากรบัณฑิตได้เป็นราชบุโรหิตรับราชการมานานถึง 3 รัชสมัย มีหน้าที่เดินทางไปแสวงบุญยังศาสนสถานที่สำคัญทุกแห่งภายในราชอาณาจักรเพื่ออุทิศถวายสิ่งของต่างๆ แทนพระราชบิดา เมื่อถึงอัญมณีธรรมในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ได้รับคำกล่าวสรรเสริญจากพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งจารึกไว้ในปราสาทพระวิหาร ปราสาทบันทายศรี²⁴ ศิลปินที่ขอมหลายหลักมีการบันทึกเรื่องการเสกสมรสหลายรายระหว่างพราหมณ์ในราชสำนักกับหญิงสาวเชื้อพระวงศ์ และมีสิทธิพิเศษในการบริหารบ้านเมือง อาทิ พราหมณ์ชื่อทิวากรภักฎ์ได้เสกสมรสกับราชธิดาองค์หนึ่งของพระเจ้าราเชนทรวรมันได้รับมอบหน้าที่สำคัญในการจัดการสร้างปราสาทพระอินทร์ โกลีพราหมณ์ยัชฌูวาระหะซึ่งมีพ่อเป็นพราหมณ์แม่เป็นราชธิดาของพระเจ้าหรรษวรมันที่ 1 ได้มอบหมายให้ไปสร้างปราสาทบันทายศรีในปีคริสต์ศักราช 967 พราหมณ์ทิวากรภักฎ์กับยัชฌูวาระหะต่างเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5²⁵

ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แม้ว่าพราหมณ์จะได้รับความเคารพอย่างสูงแต่ไม่ได้อยู่ในฐานะทางสังคมสูงสุด เป็นแค่ผู้ช่วยบริหารราชการแผ่นดินของกษัตริย์เท่านั้นพราหมณ์เป็นกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตโดยอาศัยทรัพย์สินจากกษัตริย์หรือคนทั่วไปในสังคมถวาย

ให้ แต่การแสดงความรู้สึกสำนึกในบุญคุณไม่ถือเป็นเรื่องสมควร มีจารีกกล่าวถึงข้อกำหนดอย่างละเอียดว่าผู้อุปถัมภ์อันสูงศักดิ์เช่นพระราชอาและบรรดาพระมหาลีจะสมควรได้รับการต้อนรับจากพราหมณ์ในศาสนสถานอย่างไรเมื่อเสด็จมา เจ้าอาวาสจะต้องถวายเกียรติยศเช่นเดียวกับเทพเจ้า²⁶

ความคิดการแต่งงานกับคนในวรรณะเดียวกันของวัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์นั้นไม่ได้แพร่หลายอย่างกว้างขวางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ความคิดนี้เพียงแต่สะท้อนให้เห็นจากราขประเพณีการสืบราชสมบัติเท่านั้น ในพื้นที่อินโดจีนโบราณฐานะของคนในสังคมไม่คงที่สามารถเลื่อนขึ้นลงได้การเป็นขุนนางในราชอาณาจักรไม่ใช่สิทธิเฉพาะของพราหมณ์กับบรรดาเชื้อพระวงศ์บุคคลธรรมดาที่ได้สร้างความสำเร็จความชอบให้แก่บ้านเมืองหรือมีความสามารถเป็นพิเศษ มีโอกาสเลื่อนขึ้นมาเป็นขุนนางได้ดังเช่น ในวัดบาเสตมีจารีกหลักหนึ่งกล่าวถึงเรื่องพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ 2 ได้พระราชทานสิ่งของและเกียรติยศแก่หัวหน้าของหมู่ช่างคนหนึ่งที่มึผลงานโดดเด่นเลื่อนขึ้นเป็นวิศวกรรมยังโปรดเลื่อนวรรณะของครอบครัวของเขาให้สูงขึ้นเป็นวรรณะอันมีชื่อเสียงแห่งผู้ที่ได้รับพระราชทานภักษะของทองคำ²⁷ ฐานะของคนชั้นสูงก็เปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน บรรดาเชื้อพระวงศ์อาจถูกถอดถอนออกจากฐานันดรไปเป็นบุคคลธรรมดาได้เนื่องจากกระทำความผิดหรือลดฐานะเป็นสามัญชนตามธรรมชาติเนื่องจากลำดับชั้นเชื้อพระวงศ์ห่างออกไป เช่น กฎมณเฑียรบาลไทยกำหนดว่าบรรดาผู้สืบเชื้อสายราชสกุลถัดจากหม่อมหลวงลงมาสามัญชน

ดังนั้นในการปกครองบ้านเมืองหน้าที่ของพราหมณ์คือ ช่วยเสริมความมั่นคงของราชบัลลังค์และพระราชอำนาจ คติเทวราชาคือ เครื่องมือที่พราหมณ์นำมาใช้เพื่อช่วยให้กษัตริย์สร้างพระราชอำนาจเด็ดขาดและเต็มที ตามคตินี้กษัตริย์นอกจากจะต้องปกครองบ้านเมืองเสมือนพุทธราชาภายใต้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ทรงทศพิธราชธรรม จรรยาอนุวัตร 4 ประการและจักรวรรดิวัตร 12 ประการแล้วยังต้องเป็นเทวราชาด้วยกล่าวคือกษัตริย์คือสมมุติเทวราชในตำนานการสถาปนาพูนัน ชุ่นเถียนได้รับคำชี้แนะจากเทพเจ้าในความฝันต่อมากลายเป็นกษัตริย์พูนันเป็นการสื่อให้เห็นว่ากษัตริย์พูนันมีความสัมพันธ์กับเทพเจ้าตามคติเทวราชาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ กษัตริย์ขอมและสยามหลายต่อหลายพระองค์อ้างว่าตนเองคือพระอิศวรหรือพระนารายณ์อวตาร ดังเช่น ศิลาจารีกขอมมีการบันทึกไว้ว่าพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 คือพระอิศวรอวตารพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งเป็นผู้สร้างปราสาทนครวัดคือพระนารายณ์อวตาร หลังจากเสด็จสวรรคตไปแล้วพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 ได้รับพระนามว่าบรมศิวโลก²⁸ ส่วนพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ได้รับพระนามว่าบรมวิษณุโลก²⁹

การปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากอินเดียโดยผ่านทางกัมพูชาเข้ามามากโดยเฉพาะลัทธิเทวราชา พระมหากษัตริย์ทรงได้รับการยกย่องเป็นสมมติเทพอยู่เหนือบุคคลสามัญ เช่น เป็นพระนารายณ์อวตารบ้างหรือพระศิวะอวตารบ้าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคตินิยมที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประดุจดั่งเทพเจ้าเพราะฉะนั้นผู้ที่สืบราชบัลลังค์ต้องเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ผู้มีความใกล้ชิดที่สุดกับพระมหากษัตริย์ในทางสายเลือดเพื่อที่จะรักษาเชื้อเจ้าไว้ให้มากที่สุด ดังนั้นสายเลือดทางฝ่ายมารดาของผู้ที่จะสืบราชบัลลังค์ก็มีความสำคัญมากการแต่งงานกับคนในตระกูลเดียวกันในชั้นพระบรมวงศานุวงศ์จึงมีมาก

กฎมณเฑียรบาลที่เกี่ยวข้องกับราชประเพณีการสืบราชบัลลังก์ของสมัยอยุธยาสืบทอดลงมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สายเลือดของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจน อาทิ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 กับหม่อมเจ้ารำเพยภรณีในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ต่างประสูติแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 กับพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรีซึ่งเป็นพระเจ้าน้องนางเธอต่างพระชนนี เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าในกระบวนการพัฒนาของสังคมจากสังคมหญิงเป็นใหญ่ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสังคมชายเป็นใหญ่นั้นเชื้อสายทางฝ่ายมารดายังมีความสำคัญในการตัดสินใจคัดเลือกผู้ที่จะสืบราชบัลลังก์เพื่อรักษาสายเลือดอันบริสุทธิ์ของพระราชวงศ์ที่มีความเป็นเจ้าซึ่งก็คืออิทธิพลความคิดการแต่งงานกับคนในวรรณะเดียวกันของวัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์ของอินเดียแต่ความคิดนี้ส่งผลต่อชนชั้นสูงเป็นสำคัญไม่ได้กระจายไปทั่วทุกชนชั้น

บทสรุป

อิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากมีอิทธิพลของวัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์แล้วยังประกอบด้วยมิติทางศาสนาพุทธมหายานและหินยานโดยเฉพาะศาสนาพุทธหินยานในพื้นที่อินโดจีนดังปรากฏการบูรณาการในเรื่องเล่าที่อยู่ในตำนานการสถาปนาพูนันเรื่องเหล่านี้เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงการเผยแพร่ของวัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์เท่านั้นและไม่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธแต่อย่างใด

ทว่าอาจมีคนที่ตั้งข้อสงสัยว่าการศึกษาเชิงวัฒนธรรมของตำนานเรื่องนี้คงเป็นการมองปัญหาด้านเดียวผลการศึกษาคงจะขาดความสมบูรณ์แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าความสมบูรณ์ของตำนานไม่น่าจะเป็นปัญหาเพราะสาระที่อุดมด้วยความหมายทางวัฒนธรรมได้แฝงอยู่อย่างครบถ้วนตั้งแต่กระบวนการจัดการความแย้งของคนในและคนนอกพื้นที่ (หลิวเหยกกับฮุ่นเถียน) เนื้อหาที่เล่าเป็นเสมือนโปรแกรมจัดระเบียบทางความคิดจัดระเบียบระบบและรากฐานคิดทางวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างชาญฉลาดแนบเนียนอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ซึ่งผลที่เกิดจากการคัดเลือกส่วนที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาในด้านการเมือง (ความสัมพันธ์กับรัฐเพื่อนบ้าน) ศาสนา (การประนีประนอมโดยสร้างศาสนสถานเจดีย์ทองเป็นพื้นที่เชื่อมต่อ) เศรษฐกิจ (พื้นที่ปากแม่น้ำโขงของกัมพูชา) และความหลากหลายทางวัฒนธรรม (การจัดวางสถานะวรรณะในสังคมผ่านประเพณีบวชนาค) การจัดระบบตามความต้องการของตนรับมือวัฒนธรรมภายนอกซึ่งแตกต่างไปจากวัฒนธรรมต้นทางได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างอาณาจักรและค่อยๆ พัฒนาคลีคลายผสมเป็นประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ปรากฏการณ์เหล่านี้คือรูปแบบการพัฒนาของรสนิยมทางวัฒนธรรมแบบอินโดจีนเป็นฐานก่อร่างในการพัฒนาอาณาจักรพูนันและส่งผลถึงวัฒนธรรมบางส่วนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังตัวอย่างความหมายและระบบความเชื่อในเรื่องนาคที่กล่าวมา

บทความชิ้นนี้เป็นประมวลผลที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมอินเดียโบราณโดยผ่านบูรณาการหลายพันปีจนได้กลายเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของพื้นที่อินโดจีนที่สะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยวัฒนธรรมดั้งเดิมในแบบสังคมหญิงเป็นใหญ่ ในเวลาต่อมาเมื่อวัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์เผยแพร่เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในรูปแบบเสริมซึ่งกันและกันมีบทบาทในการกระตุ้นการพัฒนาของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะของสังคมผู้หญิงเป็นใหญ่และกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นไปด้วยเช่นเดียวกันรูปแบบการเผยแพร่และพัฒนาของวัฒนธรรมศาสนาพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการสะท้อนให้เห็นร่องรอยพิธีกรรมจากประเพณีร่วมกันในกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาพุทธหินยานที่เห็นได้ชัดในการทำขวัญภาคในพิธีบวชนาค ในพิธีนี้พราหมณ์จะส่งสอนผู้ที่จะบวชเป็นพระว่า“การบวชเป็นพระเป็นการกระทำที่สร้างบุญกุศลให้แก่พ่อแม่พ่อแม่จะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสู่สวรรค์”หลังจากเสียชีวิตแล้วการบวชจึงเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่โดยเฉพาะผู้เป็นแม่ที่เคยอุ้มท้องเราตลอด 9 เดือนท่านได้ทนรับทุกข์และความเดือดร้อนของลูกอย่างมหาศาล พิธีทำขวัญนาคแสดงให้เห็นว่าศาสนาพุทธเปิดพื้นที่เชื่อมต่อกับวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่โดยเฉพาะ “ผู้เป็นแม่”

ดังนั้นถึงแม้ว่าสังคมพัฒนากลายเป็นสังคมอำนาจฝ่ายชาย ปัจจุบันนี้โดยทั่วไปแล้วผู้หญิงหางานทำยากกว่าผู้ชายและไม่ได้รับความสนใจในสังคมเท่าผู้ชายแต่ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงยังมีฐานะสำคัญเมื่ออยู่ในบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่นับถือบูชาผู้หญิงที่ยังสืบทอดลงมาจากสมัยบรรพกาล ประเพณีการทำขวัญนาคนับเป็นตัวอย่างปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งในการสะท้อนให้เห็นจากการศึกษาวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับเนื้อหาของตำนานการสถาปนาอาณาจักรพุนันทำให้เราเข้าใจรูปแบบการพัฒนาวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นพิจารณาจากพื้นที่อินโดจีนวัฒนธรรมดั้งเดิมยังเก็บรักษาระบบคิดหลายอย่างไว้ได้อย่างแนบเนียน

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่า เรานั้นไม่สามารถตัดสินได้ว่าวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมท้องถิ่นฝ่ายไหนมีความสำคัญมากกว่ากันแต่สิ่งที่เราปฏิเสธไม่ได้คือวัฒนธรรมของทั้งสองพื้นที่นี้ หลังจากผ่านกระบวนการเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงเวลาได้ทิ้งร่องรอยทางความคิดอันทรงคุณค่ามีสาระโดยมีกาลเวลาอันยาวนานเป็นตัวบ่งบอกมิติทางประวัติศาสตร์ในที่สุดได้กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ช่วยวางรากฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของอาณาจักรเวียงแห่งนี้ อีกต่อหนึ่ง นี่คือนวัตกรรมสำคัญในการกำเนิดของตำนานการสถาปนาอาณาจักรพุนันซึ่งยังคงเติมเปี่ยมด้วยความหมาย ฉายให้เห็นแนวคิดและความลุ่มลึกในกระบวนการสร้างตำนานการเล่าสืบทอดกันต่อมานับพันปี.

เอกสารอ้างอิง

- [1] A.L.巴沙姆主编：《印度文化史》，北京：商务印书馆，1999年，第657页。
- [2] 王立新，特质、文本与主题：希伯来神话研究三题，《外国文学评论》，2003年No.2第111页
- [3] 《“日本的发现”——严绍盪谈日本文化研究》，载于《中华读书报》，2011-05-24。
- [4] 李谋，析印度文化与古代东南亚，李晨阳/祝湘辉主编，《剑桥东南亚史》评述与东南亚史研究，广东世界图书出版公司，2010年第176页。
- [5] 【美】马丽加·金芭塔丝著，叶舒宪译，桂林：广西师范大学出版社，2008年，第127页。
- [6] 【美】马丽加·金芭塔丝著，叶舒宪译，桂林：广西师范大学出版社，2008年，第132页。
- [7] 肖宪、吴涛等《泰国人》，西安：三秦出版社,2004年，第195页。
- [8] 段立生. 泰国文化艺术史[M]. 北京：商务印书馆,2005.第52页。
- [9] 古小松，东南亚文化，中国社会科学出版社，2015年，第96页。
- [10] 龚浩群，信徒与公民——泰国曲乡的政治民族志，2009年北京大学出版社出版社，第126页
- [11] 贺圣达：《东南亚文化发展史》，昆明：云南人民出版社，2011年，第226页。
- [12] ศรีศักดิ์กร วังลิโกดม แอ่งอารยธรรมอีสานศิลป์วัฒนธรรมฉบับพิเศษ, ๕.ค. 2533.
- [13] สุจิตต์ วงษ์เทศ นาคมาจากไหน กรุงเทพฯ,โพสต์บุ๊คส์,2554.หน้า16.
- [14] 《剑桥东南亚史》第一卷，第19页。
- [15] 贺圣达:5东南亚文化发展史6,昆明：云南人民出版社,1996年，第105页。
- [16] 古小松，东南亚文化，中国社会科学出版社，2015年，第96页。
- [17] 公元1295年，元人周达观随使节赴真腊，回国后根据亲身见闻，写成《真腊风土记》。该书是世界上仅存的最早全面记载柬埔寨吴哥时期的政治、经济、宗教、文化、社会、风俗等各个方面情况的专著。

- [18] Madeleine Giteau 著素帕迪·迪萨袞译, 吴哥建都史, 曼谷马蒂存出版社, 2010年第60页.
- [19] อมรา พงศาพิชญ์และคนอื่นๆ,ระบบอุปถัมภ์กรุงเทพฯสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2002,191
- [20] 本文所引《高达摩法典》均据F·M·米勒编:《东方圣书》本,第二卷,牛津一八七九年版,转引自崔连仲:古代印度种姓制度,历史研究,1977年,第4期,第105页.
- [21] ปราณีย์ วงษ์เทศ และคนอื่นๆ เมืองพระนคร นครวัด นครธม กรุงเทพฯ,สำนักพิมพ์ศรีม, แดทเซอร์ .2546.หน้า104.
- [22] 张燮:5东西洋考6卷2,5西洋列国考#暹罗六坤6,北京:中华书局,2000年版,第35页.
- [23] Madeleine Giteauเขียน ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุลแปล ประวัติเมืองพระนครของขอม กรุงเทพฯ : มติชน,2552.หน้า5.
- [24] Madeleine Giteauเขียน ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุลแปล ประวัติเมืองพระนครของขอม กรุงเทพฯ : มติชน,2552.หน้า64.
- [25] Madeleine Giteauเขียน ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุลแปล ประวัติเมืองพระนครของขอม กรุงเทพฯ : มติชน,2552.หน้า31-33.
- [26] Madeleine Giteauเขียน ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุลแปล ประวัติเมืองพระนครของขอม กรุงเทพฯ : มติชน,2552.หน้า17.
- [27] Madeleine Giteauเขียน ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุลแปล ประวัติเมืองพระนครของขอม กรุงเทพฯ : มติชน,2552.หน้า56.
- [28] Madeleine Giteauเขียน ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุลแปล ประวัติเมืองพระนครของขอม กรุงเทพฯ : มติชน,2552.หน้า13.
- [29] Madeleine Giteauเขียน ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุลแปล ประวัติเมืองพระนครของขอม กรุงเทพฯ : มติชน,2552.หน้า70.
- [30] 相关论述详见另文《东南亚那伽信仰的起源与嬗变——语言民族学视角的分析》,载于《世界宗教研究》2008年第3.
- [31] [泰] 汶堪·差颇罗门喻萨:《民间典故和风俗》,曼谷因西报社,1994年,第37.